

66104
1460

НАУЧНЫЙ ИСТИННОСТЬ
РОДИСТЫМ



МИДДИЙ ИСТИКЛОЛ ФОЯСИ:

АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ,
ФАЛСАФИЙ ВА ТАРИХИЙ
ИЛЛИЗЛАРИ

2004

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАН ВА ТЕХНИКА ДАВЛАТ ҚЎМИТАСИ
РЕСПУБЛИКА МАҲНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ КЕНГАШИ
ЎЗБЕКИСТОН ФАЙЛАСУФЛАРИ МИЛЛИЙ ЖАМИЯТИ

**МИЛЛИЙ
ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИ:
АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ, ФАЛСАФИЙ
ВА ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ**

*“Миллий истиқлол фояси:
асосий тушунча ва тамоилилар” ўқув фани бўйича
маҳсус методологик комиссия тавсия этган*

ТОШКЕНТ – 2002
“IJOD DUNYOSI” НАШРИЁТ УЙИ

Матн муаллифлари – Б.Тұраев, Ж. Раматов

Ушбу рисолада миллий истиқлол мағкурасининг моҳияти ва мазмуни очиб беришга ҳаракат қилинган. Китобчада аввало миллий истиқлол мағкураси деган тушунча нимани англатади, унинг моҳияти нимадан иборат, у қандай мазмунни ифодалайди, деган саволларга жавоб берилади.

Шунингдек, унда миллий истиқлол мағкурасининг, асосий хусусиятлари ҳамда фалсафий – тарихий илдизлари баён қилинади. Китобчанинг мақсади миллий истиқлолғояси ҳалқнинг орзумидлари ва мақсадларини ифодалайдиган, уларни амалга ошириш йўлида фуқароларимизни уюштирадиган ва сафарбар этадиган маънавий омил эканини тушунтириб беришдан иборатdir.

Мазкур рисола ушбу мавзудаги илк тажрибалардан бири бўлганлигидан унда баъзи камчиликлар бўлиши мумкин. Бу тўғридаги фикрмуроҳазаларни қуйидаги манзилга юборишингизни сўраймиз: *Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 5. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. Телефон: 139-17-31.*

Илмий муҳаррир —

академик Т. Рисқиев

Масъул —

Ф.Ф.Д. Қ. Назаров қайта ишлаган
ва нашрга тайёрлаган

Муҳаррир —

М. Қаршибоев



ISBN 5-633-01272-0

© Ўзбекистон файласуфлари
миллий жамияти, 2001.
© «Ijod dunyosi» нашриёт
уий, 2002.

СҮЗ БОШИ

Миллий истиқлол ғояси, ўз номи билан, халқ мустақиллигининг ифодасидир. Бутун инсоният тарихида муайян миллатга хос умумий мақсадларга хизмат қилувчи бунёдкор ғоялар бўлганини қўрамиз. Бундай эзгу ғоялар асосида бирлашган кишилар ўз Ватанининг иқтисодий, сиёсий ва маънавий салоҳиятини кундан кунга юксалтириб боришда фаол иштирок этганлар.

Юртбошимиз И.А.Каримовнинг таърифига кўра миллий ғоя бу — халқнинг асосий мақсад-муддаоларини ифодалайди, унинг ўтмиши ва келажагини бир-бири билан боғлайди, орзу-истакларини амалга оширишга хизмат қиласди. Унинг моҳияти ва мақсади асрлар мобайнида интилиб келинган ва ана шу узоқ кураш орқали эришилган мустақилликни сақлаш ва мустаҳкамлашдир.

Миллий истиқлол ғояси умуминсоний тамойилларга асосланган бўлиб халқимизнинг юксак маънавияти, анъана ва удумларига таянади, адолат, эркинлик, мустақиллик каби эзгу ғояларини акс эттиради.

У юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлигини таъминлашга хизмат қиласди. Бу ғоянинг сафарбарлик кучи мамлакатнинг ҳар бир фуқароси қалбida шаклланадиган Ватанга муҳаббат, истиқлолга садоқат руҳида яққол намоён бўлади. Ана шу маънода миллий истиқлол ғояси дини, эътиқоди, жамиятдаги қайси табақага мансублигидан қатъий назар, Ўзбекистонда яшаётган барча фуқароларнинг умуммиллий мақсадиди белгилаб беради ва уни рӯёбга чиқаришга чорлайди. У мамлакатимизнинг кўп миллатли халқи қалби ва онгига “Ўзбекистон-ягона Ватан!” деган умумий тушунчани шакллантиради.

Миллий истиқлол гоясининг маънавий тамойиллари, фалсафий негизлари халқнинг асрлар давомида шаклланган қадриятлари, анъана ва урф – одатлари, яъни тарихий мерос билан уйғунлашиб кетган. Унда миллат тафаккури, унинг, келажакка ишончи, ўзлигини англаши, Ватан қадри-қимматини тұғри тушуниши ва уни ҳимоя қилиши кабилар ўз ифодасини топған.

Мазкур рисолада ана шу масалаларни кенгроқ шарҳлашға ҳаракат қилинган.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИ ТУШУНЧАСИ

Ҳар қандай миллат, ҳар қандай халқ бор экан, унинг ўз манфаатлари, мақсад ва орзу-идеаллари бўлиши табиий. Ана шу орзу-умидлар ва мақсадларни ифода этадиган, уларни рӯёбга чиқариш учун халқни сафарбар қиласиган гоялар эса муайян мафкурага асос бўлади. Миллий истиқлол гояси Ўзбекистонда яшовчи барча миллат ва элат вакилларининг туб манфаатларини, халқимизнинг асрлар мобайнида интилиб келган орзу-идеалларини, олижаноб мақсад-муддаоларини ўзида мужассам этади.

Шу маънода, “Ўзбекистон жамиятининг миллий истиқлол мафкураси, ўз моҳиятига кўра, халқимизнинг асосий мақсад-муддаоларини ифодалайдиган, унинг ўтмиши ва келажагини бир-бiri билан боғлайдиган асрий орзу-истакларни амалга оширишга хизмат қиласиган гоялар тизимиdir”.

Халқимиз асрлар мобайнида эзгу ният қилиб келган мустақилликни сақлаш ва мустаҳкамлаш Ўзбекистонлик ҳар бир фуқаронинг муқаддас бурчидир. Бунинг учун барчамиз бир ёқадан бош чиқариб, муқаддас она-Ватаннинг ҳаётий манфаатларини юракдан ҳис этган ҳолда уларни рӯёбга чиқариш учун фаол ҳаракат қилишимиз, курашишимиз зарур. Бу жараён халқимиз манфаатларини, уларни ўзида мужассам этадиган миллий гояни англаш билан боғлиқ ҳолда кечади.

Ватан манфаатлари ҳар бир фуқаро манфаатлари билан узвий боғлангандир. Зоро, Ватаннинг ободлиги халқнинг фаровонлиги билан боғлиқ. Фуқаролари бадавлат

мамлакатгина моддий ва маънавий тўқис бўлади. Шундай экан, миллий истиқлол ғоясининг муҳим тамойилларидан бири инсон қадр-қимматини ҳар томонлама юксалтириш, халқ фаровонлигини оширишдан иборат. Бунга эришиш учун халқимиз, юртимиз фуқароларининг ҳамжиҳатлиги ва бирдамлигини янада мустаҳкамлаш талаб этилади. Бу вазифа миллий истиқлол мафкурасининг моҳиятини – мағзини ташкил этади.

“Миллий истиқлол ғояси” ва “Миллий истиқлол мафкураси чамбарчас алоқадорликда намоён бўладиган тушунчалардир. Бунда ғоянинг мафкура учун асос бўлиши ҳамда мафкура орқали намоён бўлиб, амалга ошишини назарда тутиш лозим. Ҳар қандай мафкура каби, миллий истиқлол мафкураси ҳам, ўзи таянадиган бунёдкор ғоялар, уларни амалга ошириш йўллари ва усуллари тизимиға эга. Мазкур соҳада фаолият юритадиган тарғиботчи, ташвиқотчи, мутахассислардан шу тизим доирасига кирадиган маърифий йўл ва усуллардан фойдаланадилар.

Бугунги, вайронкор ғоялар асосида шаклланган мафкуралар эса зўрлик, кўрқитиш, жаҳолат йўли билан ўз мақсадларига эришишга ҳаракат қиласиди. **Масалан**, фашизм ёки диний ақидапарастлик мафкураларига ана шундай усуллар хосдир.

Булардан фарқли равишда, миллий истиқлол мафкураси одамларни ғоялар йўлида бирлаштиради, уларни олийжаноб мақсадлар томон сафарбар қиласиди. Бу борада маърифат, ишонч ва эътиқодга асосланиб фаолият юритилиади.

“Миллий истиқлол мафкураси” тушунчаси мазмуни – моҳиятига кўра илмий – назарий ва амалий шакл ҳамда хусусиятларга эга.

Назарий жиҳатдан унга муайян тадқиқот обьекти сифатида ёндошиш, унинг турли жиҳатларини илмий ўрганиш, унга хос хилма – хил масала ва муаммоларни тадқиқ қилиш мумкин. Амалий жиҳатдан эса уни кундалик ҳаётда кўллаш, ижодий фойдаланиш мумкин. Бу икки жиҳат ҳам узвий алоқадорликда намоён бўлади.

Ана шундай турли-туман жиҳат ва хусусиятлар уйғулигига эга бўлган истиқлол мафкураси – ҳар бир кишининг жамият ҳаётидаги фаолияти, юрти, миллати, ўзи ва оиласи олдидағи бурч ва масъулиятини қайдаражада ҳис этаётгани ва бажараётганини белгилайдиган маънавий мезонга айланади.

Миллий истиқлол мафкурасининг юртимизда яшовчи ҳар бир фуқаро учун қадрлилиги шундаки, унинг мөхиятида қуйидаги умуминсоний тамойиллар ётади:

“Миллий истиқлол мафкураси:

— Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, миллий ва умуминсоний қадрияtlар, демократия тамойиллари-га асосланади”. Бинобарин у қонунийликка, умумэътироф этилган талабларга, умуминсоний тамойилларга зид келмайди;

— ҳалқимизнинг асрлар давомида шаклланган юксак маънавияти, анъана ва удумлари, улуғ бобокалонларимизнинг ўлмас меросидан озиқланади. Бу миллий мафкурамизнинг тарихий ва маънавий асосга эга эканидан далолат беради;

— адолат ва ҳақиқат, эркинлик ва мустақиллик ғоялари ҳамда ҳалқимизнинг ишонч ва эътиқодини акс эттиради. Биламизки, бу улуғ ғоялар истиқлол сари интилган ҳар бир ҳалқнинг эзгу мақсади, ишонч ва эътиқоди бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади;

— юрт тинчлиги, ватан равнағи ва ҳалқ фаровонлигини таъминлашга хизмат қиласди. Бу тамойил унинг жамият аъзоларини аниқ мақсад сари йўналтирувчи, ўюштирувчи мөхиятга эга эканини ифодалайди;

— жамият аъзоларини, аҳолининг барча қатламларини Ўзбекистоннинг буюк келаҗагини яратишга сафарбар этади. Бу олижаноб мақсадларга эришиш фуқароларнинг ҳамжиҳатлигига, ўзимизнинг бурчимиизни қайдаражада англашимизга, эртанги кунга бўлган ишончимизга кўп жиҳатдан боғлиқдир;

— миллати ва динидан қатъий назар, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси қалбida она-Ватанга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат ва ўзаро ҳурмат туйғу-

сини қарор топтиради. Бу қоида Ватаннинг муқаддаслигини ҳар бир фуқаро онгига сингдиришга хизмат қилади;

— жамоатчилик қалби ва онгига фикрлар хилма-хиллиги, виждан эркинлиги тамойилларига риоя қилган ҳолда маърифий йўл билан сингдирилади. Бу миллий истиқлолғоясининг фикрлар ранг-баранглиги, эътиқод эркинлиги каби демократик тамойилларига амал қилган ҳолда ҳаётга жорий этилишидан далолат беради.

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий тамойиллари қуйидагиларда намоён бўлади:

— мамлакатнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, унинг худудий яхлитлиги ва сарҳадлар даҳлсизлигини таъминлашда ёрдам бериш;

— қонуннинг устуворлиги, демократия ва ўз-ўзини бошқаришнинг ҳаётда мустаҳкам ўрин эгаллаётганига асосланганлик;

— миллий ва умуминсоний қадриятларнинг уйгунлигига таяниш;

— ҳалқаро ҳукуқ қоидаларига мос келиши;

— давлатнинг бош ислоҳотчи эканлиги ва мамлакатда ижтимоий барқарорликнинг таъминланганлиги, ўтиш даврида аҳолининг ижтимоий ҳимояланганлиги, жамият ҳаёти барча соҳаларининг эркинлашуви, ислоҳотларнинг тадрижийлиги тамойилларга хизмат қилиши.

Эътибор берсак, кундалик ҳаётимизда ана шу тамойилларга амал қилиб келинаётганига амин бўламиз. Бу ўз навбатида тинчлик-тотувлик ва барқарор тарақ-қиётимиз асоси бўлиб хизмат қилади. *Истиқлол мафкураси ҳалқимизнинг ўзига хос табиати, иродаси, орзу-интишишларини ифодалайдиган қуйидаги миллий хусусиятларни замон талаблари асосида янада бойитишни назарда тутади:*

— ҳалқимиз ҳаётида қадим-қадимдан жамоа бўлиб яшаи руҳининг устунлиги. Бу маҳаллачилик, ҳашар, маросимлар ўтказиш, тўй-томушаларда яққол кўринади;

— жамоа тимсоли бўлган оила, маҳалла, эл-юрт тушуңчаларининг муқаддаслиги;

— ота-она, маҳалла-кўй, умуман, жамоатга юксак ҳурмат-эътибор;

- миллатнинг ўлмас руҳи бўлган она тилига муҳаббат;
- каттага — ҳурмат ва кичикка — иззат;
- меҳр-муҳаббат, гўзаллик ва нафосат, ҳаёт абавдийлигининг рамзи — аёл зотига эҳтиром;
- сабр-бардош ва меҳнатсеварлик;
- ҳалоллик, меҳр-оқибат ва ҳоказо.

Истиқлол мағкураси қуидаги умумбаширий қадриятларни эътироф этади ва улардан озиқланади:

- қонун устуворлиги;
- инсон ҳақ-хуқуқлари ва ҳурфиксалик;
- турли миллат вакилларига ҳурмат ва улар билан баҳамжисхат яшаши;
- диний бағрикенглик;
- дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик;
- ўзга халқларнинг илғор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш ва ҳоказо.

Шу ўринда ҳар қандай ижобий ғоянинг ўзаги бўлган ватанпарварлик туйғуси ҳақида тўхталайлик. Бу ҳар бир халқнинг қалбида яшайдиган, жумладан, бизнинг халқимиз учун ҳам энг азиз ва муқаддас бўлган туйғудир. Бу ҳақда қадимги битикларда шундай бир ривоят келтирилади.

Қадимги хоқонлардан бирининг юртига қўшни подшодан элчи келибди. У шундай дебди: “Шоҳимизнинг амри шулки, агар хоқон ўзининг энг севимли тулпорини бизга инъом қилмаса, юртингизга уруш эълон қиласиз”. Элчининг бу гапларини вазир хоқонга етказибди. Хоқон, майли юртимнинг тинчлиги учун севимли тулпоримдан воз кеча қолай, деб тулпорни бериб юборинглар, дея буйруқ қилибди. Шу тариқа юртнинг тинчлиги ва осойишталиги бир оз вақт сақланиб қолибди. Бирмунча вақтдан сўнг, ўша подшодан яна элчи келибди ва бу сафар хоқоннинг севимли канизагини талаб қилибди. Хоқон юрт тинчлиги йўлида канизагини ҳам ҳадя қилиб юборибди. Учинчи сафар яна элчи келибди. Унинг муддаосини вазир хоқонга шундай баён қилибди: “Шоҳим, юртимизнинг қаровсиз бурчагида

озгина тошлоқ жой бор эди, бу сафар қўшни подшо ўша ерни беришимизни талаб қилмоқда. Келинг, шу ташландиқ жойни бериб юборайлик, шу билан халқимизнинг тинчлигини яна сақлаб қоламиз”. Бу гапни эшигтан хоқон: “Йўқ!” – дебди кескин. “Энди уруш қилмасак бўлмайди. Тулпор ва канизак шахсан менга тегишли эди, шу сабабли уларни осонгина бериб юбордим. Аммо Ватанимиз сарҳадларининг ҳар бир қаричида шу чоққача ўтган ота-боболаримизнинг, биз билан ҳозир бирга яшаётган ватандошларимизнинг ва келгусида туғилажак фарзандларимиз, невара-чевараларимизнинг ҳаққи бор. Уларнинг ҳаққини ўзгага бериб юборишга ҳеч биримизнинг ҳаққимиз йўқ. Ватанинг ҳар бир қарич ерини сақлаб қолиш учун энди урушга боришимизга тўғри келади. Халқни сафарбарликка отлантири!”. Кўриниб турибдики, бу ривоятда Ватан тупроғининг ҳар бир қаричини эъзозлаш фалсафасининг илдизи мужассамдир.

✓ Фоя сафарбар этувчи улуғвор фикр бўлса, мафкура эса мана шундай улуғворояларни бир бутун яхлит куч қилиб бирлаштирувчи, уюштирувчи, ҳаракатга келтирувчи, бошқарувчи гоялар тизимиdir. Унинг мазмунмоҳияти Президент Ислом Каримов асарларида батафсил ёритилган бўлиб, уларда айни пайтда жамият тараққиётининг бош йўналишини кўрсатувчи миллий истиқлол мафкураси тушунчасининг маъно-мазмуни ҳам очиб берилган: “Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси мақомига кўтарилиши мумкин эмас. Бу конституцияий қоида бизнинг олдимизга миллий истиқлол мафкурасини яратиш вазифасини кўяди”¹.

Миллий истиқлол мафкураси кенг халқ оммасининг манфаатларини, мақсад ва идеалларини ифода этади.

¹ Каримов И.А. Буюк келажагимизнинг ҳуқуқий кафолати (Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бир йиллигига бағишиланган тантанали йиғилишда сўзланган нутқ, 1993 йил 7 декабрь). Т., “Ўзбекистон”, 1994 й. 2-жилд, 109-6.

“Миллий истиқлол мафқураси, ўз мазмун-моҳиятига кўра, Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий тараққиётига хизмат қиласди, барча сиёсий партиялар, гуруҳ ва қатламларнинг – бутун ҳалқимизнинг умумий манфаатларини ифодалайди”.

Манфаатлар нималардан иборат? Улар, аввало, мамлакатнинг худудий яхлитлиги ва мустақиллигининг сақланиши, чегараларимизнинг бутунлиги ва дахлсизлиги. Буни юртимизнинг фазо ва вақтдаги яхлитлигини таъминловчи манфаат деб аташ мумкин. Иккинчидан, юртнинг тинчлиги ва осойишталиги, яъни давлатимизнинг ҳарбий, иқтисодий (энергетик), экологик, информацион ва ғоявий таҳдидлардан муҳофазаланганилиги. Бу юртнинг барқарорлигини таъминлаш борасидаги энг муҳим омиллардандир. Учинчидан, мамлакатда фуқаролараро ва миллатлараро тотувлик, ижтимоий барқарорлик муҳитини таъминлаш. Бу жамиятнинг ижтимоий пойдеворини мустаҳкамлашга хизмат қиласидаги манфаатдир. Тўртинчидан, ҳар бир оила ва бутун ҳалқнинг фаровонлигини таъминлаш, яъни бадавлатлик манфаати. Бу манфаат фуқароларнинг жамиятда миллий даромадга эгалик қилиш, уни кўпайтиришдаги имкониятлари орқали рӯёбга чиқади. Бешинчидан, жамиятда адолат устуворлиги, демократия, ўз-ўзини бошқариш тамойиллари амал қилишининг таъминланиши. Бу манфаат инсон ҳаётининг ҳуқуқий жиҳатдан кафолатланишини ифодалайди.

Бундай манфаатлар барча ҳалқ ва ҳамма давлатлар учун бирдай хосдир. Бу манфаатларнинг таъминланиши, энг аввало, ҳар қандай давлат мустақиллигининг асосий гарови бўлиб, шундагина ҳалқ ўз келажагига ўзи эгалик қила олади. Бу манфаатлар муайян жамият фуқароларининг ҳамжиҳат меҳнати ва интилишлари туфайли таъминланади.

МАФКУРА – МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАТУВЧИ КУЧ

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий таянч нуқтаси ҳам ижтимоий даражадаги миллий ўзликни англата олишидадир. Яъни, миллат ўзини халқ сифатида, эл сифатида англамагунча у ўзининг обрўйи, қадр-қиммати, ор-номуси ҳақида қайғура олмайди, миллий фурур ва ифтихор туйғусини ҳис эта олмайди. Ўзликни англаш – халқни уйғотувчи, фаол ҳаракатга келтирувчи, ижтимоий уюштирувчи куч бўлиб, унинг негизида “бу – бизники” деган эгалик ҳиссиёти ётади. Албатта, бу ҳиссиёт муайян меъёрда бўлганда ижобий хусусият касб ётади. Меъеридан ошганда эса у халқни манманликка, тажовузкорликка ундейди, меъёрига етмаганда эса, миллий нигилизмга, тушкунликка, хор-зорликка олиб келади. Шарқ ва Фарбда, Осиё ва Европа халқлари ҳаётида ҳам ўзликни англаш туйғусининг уйғониши, пировард натижада, уларнинг юксалишига, бирлашишига, бошқа халқлар билан ижобий мусобақага киришувига туртки бўлган.

Шу маънода, бизда ҳам “Ўзбекистон – ягона Ватан” деган туйфу юксак ижтимоий даражада шаклланмоқда. Ўзбекистон диёрида қадимдан турли цивилизация вакиллари, маданий қатламлар, хилма-хил эътиқод ва дунёқараашлар ёнма-ён яшаб келган. Бу ерда яшовчи халқ, юртбошимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, бошқа жойдан кўчиб келиб, ўрнашиб қолган эмас. Бу замин ота-боболаримиз яшаб ўтган азалий ва муқаддас макондир. Бу замин Шарқ ва Фарбнинг, Шимол ва Жанубнинг, қадим ўтмиш ва Буюк келажакнинг туташган жойи, Марказий Осиёнинг юраги, инсоният тафаккури, фан ва маданиятининг энг кўхна ўчоқларидан биридир. Бу тупроқда жаҳонни ҳайратга солган цивилизациянинг илдизлари вужудга келган, инсоният тарихининг энг қадимги даврларига мансуб диний ва фалсафий анъаналар шаклланган. Қадимги

Юнон файласуфи Гераклит бу юргни “фалсафий тафаккурнинг бешигидир”, деб бекорга таърифламаган.

Шуни таъкидлаш жоизки, бизнинг цивилизация ўзига хос тафаккур услубига таянади. Бундай тафаккур услуби кўп ўлчовли (яъни бир вақтнинг ўзида бир масаланинг кўп жиҳатларини қамрай олиш), толерант (яъни турлича нуқтаи назарлар ва мафкураларнинг бир-бирига дахл этмасдан яшай олиши, ўзгача қараашларга нисбатан тоқатлилик ва бағрикенглик) ва очиқ тизимга эга бўлгани (яъни турлича фикрларга, нуқтаи назарларга чегара кўймаслик, ўзгача қараашларнинг кириб келишига тўсқинлик қилмаслик, янгича қараашларга нисбатан тоқатлилик) сабабли юртимизда турлича қараашлар ва турлича диний эътиқодлар ёнма-ён яшай олган. Бунга бизнинг заминимизда узоқ вақт ҳам оташпарастлик, ҳам буддавийлик, ҳам яхудийлик, ҳам христианлик, ҳам ислом динлари бўлганини мисол келтириш мумкин.

Бу заминда бир ибодатхона ичида турли дин вакиллари ўзаро мунозаралар олиб борган, лекин бир-бирининг инсоний шаънига тил теккизмаган. Бундай мунозараларда турли дин ва мазҳаб вакиллари бир-биридан хайрли одатларни ўрганиб олишган, ҳамда ўз динларига тадбиқ этишган. Шу тариқа турли динларнинг моҳиятидаги энг илгор инсоний анъана ва одатлар халқимиз қалбидан жой олган. Шу сабабли ҳам саҳоватли заминимизда яшаб ўтган буюк мутафаккирларнинг фалсафий қараашларида инсоний гоялар устуворлик қилган ва уларнинг таълимотларида воқелик кенг кўламда, теран ва мукаммал ифодаланган. Бу донишманларнинг фалсафий гояларида синкетик (яъни турлича гояларнинг бир бутунликда жамлашуви) ва синергетик (ўз-ўзини такомиллаштирувчи, кенг, кўп ўлчовли ва очиқ системали) тафаккур услубининг устуворлиги яққол кўзга ташланади. Бунинг замирида халқимизнинг турмуш тарзида бир томондан турғун (хунармандчилик, боғдорчилик ва деҳқончилик), иккинчи томондан эса кўчманчи (чорвачилик) касбларининг азалдан уйғунлашиб келганлиги ётади.

Президентимиз Ислом Каримов бу ҳақда фикр юритар экан, ана шу ҳолат ўзимизнинг ҳудудимиздаги яйловлардан-яйловларга, қишилик ва ёзлик маконларга кўчиб ўтиш том маънодаги саҳройи халқларга хос кўчманчиликдан тубдан фарқ қилишини мантиқий асосда кўрсатиб берган. “Алпомиш”, “Гўрўғли”, “Рустамхон” каби халқимизнинг миллий достонлари ҳам бу фикрни яққол тасдиқлайди.

Юқорида айтилганлар тарихий жиҳатдан ўзликни англашга мисол бўлса, даврлар ўзгариши билан бу тушунча янгича маъно-мазмун касб этиб, янгича кўринишларда намоён бўлади. Масалан, иқтисодий, сиёсий, маънавий, маданий, ахлоқий, ҳуқуқий ўзликни англаш унинг турли шаклларидир. Бундан ташқари, муайян мамлакатнинг муайян ишлаб-чиқариш ёки фан соҳасидаги етакчи куч сифатида ўзлигини англаш ҳоллари ҳам учраб туради. Мисол учун, Япония XX асрнинг иккинчи ярмида жаҳонда электроника соҳасидаги етакчи (лидер) сифатида ўзлигини англади ва бу сифатини сақлаб қолиш учун барча чораларни кўриб келмоқда. Бугунги кунда биз учун Ўзбекистон истиқлонини асрраб-авайлаш, уни сақлаб қолиш, Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигига асосланадиган миллий фояга асосланган ўзликни англаш туйғуси ниҳоятда зарур. “Миллий фоя – деб таъкидлайди Президент Ислом Каримов, – биринчи навбатда ёш авлодимизни ватанпарварлик, эл-юртга садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва одамийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўлиши зарур”¹.

Ўзликни англашнинг муҳим жиҳатлари нимада? Бу шундаки, мазкур ижтимоий туйғу туфайли миллат ўзининг кимлигини, нималарга қодиру нималарга қодир эмаслигини, қандай ютуқлари бору қандай камчиликларга эга эканлигини, қайси йўлдан, қаёққа бориши лозимлигини англайди. Ана шу асосдан келиб чиқсан

¹ Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. Т., “Ўзбекистон”, 1998. 15-б.

ҳолда хулоса қилиб айтадиган бўлсак, миллий истиқлол мафкураси ҳалқимизнинг бунёдкорлик салоҳияти ва танланган йўлимизнинг тўғрилигини англаш омидидир. У ўтмишни келажак билан боғлайдиган маънавий кўприк бўлиб хизмат қиласи. Яъни ҳалқимизнинг ўтмишда эришган маънавий бойликларига эгалик қилишига, онгимизга, шууримизга сингиб кетган ўзбекона тафаккур тарзи орқали бугунги воқелигимизни акс эттиришда, уни бошқаришда ва бой тарихий тажрибала-римизга таянган ҳолда келажагимизни бунёд этишда фоявий таянч бўлади.

“Миллий истиқлол мафкураси турли сиёсий партия ва ижтимоий гурухлар мафкурасидан устун турадиган социал феномен – ижтимоий ҳодисадир. Бу мафкурада бирон-бир дунёқарааш мутлақлаштирилмайди ёки у мавжуд сиёсий ҳокимиятни мустаҳкамлаш мақсадида сиёсий қуролга айлантирилмайди”. Балки, у ўз мазмун-мөҳиятига кўра, Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий тараққиётига хизмат қиласи, барча сиёсий партиялар, миллат ва қавмлар, гуруҳ ва қатламларнинг юқорида қайд этилган умумий манфаатларини ифодалайди.

Мафкурамиз том маънодаги миллий мафкурага айланиши учун қуйидаги талабларга жавоб бериши зарур:

— инсон қалби ва онгига ижобий таъсир этадиган тушунча ва туйгулар, гўзал ва ҳаётий фоялар тизимини ўзида мужассам этиш, яъни бу мафкура ҳар бир фуқаронинг эзгу ниятларини рўёбга чиқаришга имкон берадиган энг мақбул йўлни кўрсата олиши;

— миллат, ҳалқ ва жамиятни бирлаштирувчи куч, юксак ишонч-эътиқод манбаи бўлиши, яъни у том маънода сўз билан ишни, назария билан ҳаётни бирлаштира олиши, Ўзбекистонда яшовчи барча ҳалқ, миллат, элат, ижтимоий қатлам ва дин вакилларига бирдай тааллуқли бўлиши;

— ҳар қандай илфор фояни ўзига сингдириши ва ҳар қандай ёвуз фояга қарши жавоб бера олиши, яъни иккюзламачиликдан ҳоли ва жамоатчиликнинг объектив фикрига таянувчи мафкура бўлиши;

— замон ва давр ўзгаришларига қараб, ўзи ифодалайдиган манфаат, мақсад-муддаоларни амалга оширишнинг янги-янги воситаларини тавсия эта олиши, яъни янгича вазиятга тез мослаша оладиган ҳозиржавоб ва ижодий бўлиши.

Ана шулар унинг ҳақиқий маънодаги миллий истиклол мафкураси даражасини ифодалайди. Шундагина миллий мафкурамиз айрим сиёсий кучлар ва партияларнинг бир томонга йўналтирилган тор манфаатлари чегарасида ўралашиб қолмайди, ўткинчи ёки вақтинча компанияга хизмат қилмайдиган умуммиллий жараённи ифодалайди. Миллий истиклол гояси тарихий хотирани уйғотиш, ўтмишдан сабоқ чиқариш ва ўзликни англаш мезони сифатида, халқимизнинг туб мақсадлари ифодаси ва жамият аъзоларини бирлаштирувчи гоявий байроқ вазифасини ўтайди. Халқнинг ижтимоий даражадаги ўзлигини англаши тарихий хотиранинг уйғониши билан узвий боғлиқдир. Шу туфайли халқ ўзининг ўтмишидан сабоқ чиқаради, қай мақсад сари, қандай йўлдан бориш лозимлигини аниқлайди ва шу асосда ўз истиқболини белгилайди.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИННИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Миллий истиклол мафкураси юқорида қайд этилган сифатларга эга бўлган тақдирдагина жамият ҳаётида етакчи қўйидаги муҳим мафкуравий вазифаларни бажара олади. Улар:

- мустақил дунёқарааш ва эркин тафаккурини шакллантириш;
- ҳар бир инсоннинг оламга, жамиятга нисбатан ўз муносабати, қараши, назар ташлаш меъзонлари бўлади. Шу маънода, ҳар бир шахс, жумладан, ёшли-римизнинг ҳам ўз мустақил дунёқарашига, ўз фикрига, ўз нуқтаи назарига эга бўлиши ниҳоятда муҳим. Янги мафкуранинг асл маъноси, — деб ёзади Ислом Каримов, — эскича ақидалардан холи бўлган, муста-

қил ва янгича фикрловчи кишиларни тарбиялашдан иборатдир”¹. Бусиз жамиятни демократик тараққиёт йўлига олиб чиқиб бўлмайди. Мустақилликка эришганимиздан сўнг бир қолипга солинган тоталитар тузум дунёқарashi тазиикидан қутулдик. Аммо “тафаккур инерцияси” деган тушунча ҳам борки, у туфайли биз ўрганиб қолган, эскича дунёқарашдан батамом халос бўла олмаяпмиз. Миллий истиқлол мафкураси ўзининг ҳаётий ғоялари билан одамларимиз онгидағи ана шу мафкуравий кишанлардан қутилишга ёрдам беради. Президентимиз таъкидлаганидек: “Мустақилликка эришганимиздан сўнг биз сохта мафкуранинг яккаҳокимлигидан қутилдик. Маънавиятни, мафкурани зуғумлардан озод қилиб, эркин фикрга, миллий тафаккурга кенг йўл очдик. Эндиғи асосий вазифа кишиларимизнинг мустақил фикрлашга ўрганиши, ўзига ишончи ортиб боришидир. Чунки тафаккур озод бўлмаса, онг ва шуур тазиикдан, қулликдан қутилмаса, инсон тўла озод бўлолмайди”². Бу шунинг учун зарурки, мустақил фикр юритувчи инсонгина ижобий нарсаларни бунёд қилишга, зарур моддий ва маънавий бойликлар яратишга, ҳаётни яхши томонга ўзгартиришга қодир бўлади.

Дунёқарашнинг мустақиллиги, яъни “мустақил дунёқараш” тушунчасидан ташқари миллий истиқлол мафкурасининг моҳият-мазмунига кирувчи “мустақиллик дунёқарashi” деган тушунчasi ҳам бор. Унинг мазмунини И.Каримов қуйидагича асослаган: “Бу тушунча аввало:

- Ўзбекистоннинг истиқболи ва истиқлоли ҳақида қайгуриш;
- ўзининг ва ўз халқининг, Ватанинг қадру қиммати, ор-номусини англаб, уни ҳимоя қилиш;

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чукурлаштириш йўлида. 1995 йил. 3-жилд. 284-б.

² Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил. 23 февраль. 3-жилд. 34–35-б.

— юксак ғоялар, янги фикрий қашфиётлар, ниятлар оғушида меҳнат қилиб, истеъододи, бор имкониятини, керак бўлса, жонини юрт истиқболи, элига баҳида этишдир”¹. Бундай дунёқараашга умумий тарзда таъриф берадиган бўлсак, мустақиллик дунёқараши, будунёни миллий мустақиллигимиз манфаатларидан келиб чиққан ҳолда англаш, деган холосага келамиз. Мустақиллик дунёқарашининг марказида Ўзбекистон диёри ва халқимизнинг барча соҳаларга оид манфаатлари ётади. Бундай дунёқараашга эга бўлган одам ўз нуқтаи назари ва ўз ҳаётий тамойилларига таянган ҳолда жамият тараққиётига мустақил равишда муносиб ҳиссанини қўша олади.

Бу вазифани амалга ошириш, унинг мантикий давоми бўлган иккинчи мағкуравий вазифа билгаҳ чамбарчас боғлиқ. Унинг мазмуни шундай: *хур фикрли, мутелик ва журъатсизликдан ҳоли бўлган, ўз билими ва кучига ишониб яшайдиган инсонни тарбиялаш.*

Фақат хур фикрли инсонгина мутелик ва журъатсизликдан ҳоли бўлади. Мутелик ва журъатсизлик қарам, ўз эркига эга бўлмаган кишиларга хосдир. Бу иллатдан қутилиш учун инсон, энг аввало, мустақил ва озод, ҳам маънавий, ҳам жисмоний жиҳатдан баркамол, ақлан етук ва билимли бўлиши зарур. “Билаги кучли бирни енгса, билими кучли мингни енгади”, дейди доно халқимиз. “Куч – билимдадир” деган қадимий ҳикматнинг асл маъноси ҳам шундадир. Бундай инсонларни ўзи мустақил фикрга, нуқтаи назарга эга бўлган мураббийлар тарбиялай олади. Бу борада халқнинг фаровонлигини ошириш муҳим аҳамиятга эга. Чунки фаровонлик кишиларни фикр қарамлиги, журъатсизлик ва мутеликнинг асоси бўлган муҳтожлик ва қашшоқликдан

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил, 23 февраль. 3-жилд. 34–35-б.

қутқаради. Шунинг учун ҳам аввало тарбияловчиларнинг тақдири, уларнинг моддий таъминланганлиги ва маънавий юксаклиги хусусида қайғуриш жиддий аҳамиятга эга. “Агарки, — деб ёзади И.Каримов, — мафкура, маърифат, одамларимизнинг дунёқараши, тафаккури юксалишининг аҳамиятини жамиятимиз истиқболи учун яхши англаётган эканмиз, аввалимбор, мана шу йўлда ўзини аямаётган, тадбиркор, ижодкор зиёлилар, ўқитувчилар, шифокорлар, олимларимизга етарли даражада шароит туғдириб, ижтимоий жиҳатдан таъминлаб бориш бизнинг вазифамиздир”¹. Бу вазифанинг бажарилиши жамиятда ижобий тарбия муҳитини такомиллаштиришга хизмат қиласди:

— одамларимиз, айниқса, ёшларимизнинг иродасини бакувват қилиш, иймон-эътиқодини мустаҳкамлашга хизмат қиласдиган маънавий муҳит яратиш.

Бунинг учун ҳар бир фуқаро қалбида ватанпарварлик туйғусининг шаклланишига шароит яратадиган маънавий муҳитни вужудга келтириш лозим бўлади. Бу муҳит эса Ватан, юрт тақдири учун куюнадиган инсонларни тарбиялайди. Бошқача айтганда, соғлом маънавий муҳит соғлом тафаккур ва соғлом маънавият замонида шаклланади. Бундай маънавият бўлмаган жойда ижтимоий муносабатлар носоғлом йўналишга бурилиб кетади. Халқимизнинг асл табиатида соғлом маънавият устуворлик қиласди. Шу сабабли халқнинг ўзлигини англаши соғлом маънавий муҳитнинг такомиллашувига имконият очади. Мамлакатимиз раҳбарининг мустақиллигимизнинг дастлабки йиллариданоқ соғлом маънавиятни шакллантириш ва юксалтиришга жиддий эътибор бергани бежиз эмас. Президентимиз “шу мўътабар заминда тарбия топган шахс, ўзини айнан шу юрт фар-

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил, 23 февраль. 3-жилд. 35-б.

занди деб билгувчи инсон ўз давлати, ўз халқи олдидағи, уни күттә умидлар билан тарбия этгән, вояга етказған жамият олдидағи бурчини адо этиши керак. Бу гәп менга ҳам, сизге ҳам — барчамизга бирдай тегишилдири.

Содда қилиб айтганды, ҳар қайси фуқаро, ҳар бири-миз: “Шу давлат, шу жамият менга нима берди?” деб әмас, балки: “Мен ўзим Ватанимга, элу юртимга нима бердім?” деб ўйлашимиз ва шу ақида билан яшашимиз керак”¹ — дея таъкидлаган әди;

— ватандошларимиз тафаккурида ўзлигини англаш, тарихий хотирага садоқат, муқаддас қадриятларимизни асраб-авайлаш, ватанпарварлык түйғусини камол тоptириш.

Миллий истиқбол мағкураси бажарадиган бу мұхым вазифа ўзликни англаш түйғусининг ижтимоий даражага күтарилишини англатади. Бунга эса халқнинг ўчмас тарихий хотираси мұетақкам замин бўлиб хизмат қиласи.

Халқимизнинг асрлар мобайнида асраб-авайлаб, ривожлантириб келаётган қадриятлари эса җаёт синовларидан ўтгани, кишилар қалбидан чуқур жой олгани бойис барчамизга бирдай азиз бўлиб қолган. Уларни сақлаб қолиш, замона талаблари асосида ривожлантириш, янада такомиллаштириш, келгуси авлодларга етказиб бериш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир. Чунки, ўзликни англаш, тарихий хотирага садоқат, миллий қадриятларга хурмат, уларни ҳимоя қилишга тайёр туриш — буларнинг барчаси кишида ватанпарварлык түйғусини тарбиялайди;

— халқимизга хос бўлган иймон-эътиқод, инсоф-диёнат, саҳоват, ҳалоллик, меҳр-оқибат, шарму ҳаё каби фазилатларни юксалтириш.

Бундай олижаноб инсоний фазилат аслида халқи-

¹ Каримов И.А. Буюк келажагимизнинг хуқуқий кафолати. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бир йиллигига бағишлиган тантанали йиғилишда сўзлаган нутқ. 1993 йил 7 декабрь. 2-жилд. 110-б.

мизнинг қонида бор. Фақат тарихимизнинг муайян даврларида, ёт хукмрон мафкуралар тазиикى остида улар тұла намоён бұла олмаган. Шунинг учун ҳам биз иймон-эътиқод, инсоф-диёнат, хайр-саховат, ҳалоллик, меҳр-оқибат, шарму ҳаё каби шарқона фазилатларни, улардаги инсон учун ибрат бұладиган жиҳатларни эъзозлашимиз, ривожлантириб, умуминсоний қадриятлар даражасига күтаришимиз, уларни тарғиб этишимиз лозим. Бизнинг ҳалқимизга хос мәжмондұстлик, уй-рұзғор юритиш маданияты, оиласы, қариндошлар, дұсту биродарлар үртасидаги самимий мұносабатлар шу каби одат-удумдарнинг ибратли жиҳатлари күп. Бу қадриятларни ардоқлаб, авлодларга етказиш керак, албатта. Лекин бу барча урф-одатларимиз ҳам бирдек ибратли дегани әмас. Айникса, баъзи фуқароларимиз миллий қадриятларимизга зид бўлган манманлик, ўзини кўз-кўз қилиш, исрофгарчилик, ортиқча дабдабозлик, юзаки хушомадгўйлик каби кусурлари билан яхши анъаналаримизга ҳам доғ туширадилар. Шунингдек, ортиқча уятчанлик, журъатсизлик, ўз фикрида тура олмаслик ҳам инсон учун жиддий камчиликдир. Бундан чиқадиган хулоса шуки, ҳар нарса ўз меъерида бўлгани яхши. Меъеридан ошмаган удумлар ҳамма учун фойдали бўлиб, ўзида миллатнинг қалбини, қиёфасини, ички дунёсини акс эттиради;

— мамлакатимизнинг кўп миллатли ҳалқи онги ва қалбida “Ўзбекистон — ягона Ватан” деган тушунчани шакллантириш ва ривожлантириш.

Ўзбекистон — кўп миллатли мамлакат. Унда юздан зиёд миллат ва элат фарзандлари истиқомат қиласи. Ватанимизнинг ютуғи ҳам, равнақи ҳам шу юртда яшовчи фуқароларнинг барчасига бирдек тааллуклидир. Шу боис ҳар бир фуқаро қалбida ўз юртига эгалик ҳиссини тарбиялаш муҳим аҳамиятга эгадир. Юртимизда яшайдиган ҳар бир одам қалбida мамлакатимиз ютуқларидан ғурурланиш, миллати, динидан қатын назар, биз учун “Ўзбекистон — ягона Ватан” деган табиий тушунча пайдо бўлиши жуда муҳим. Шундагина, барча фуқаролар қалбida Ватан истиқболини бунёд этиш учун фаол ишлаш,

ватанпарварлик, эл-юрт учун фидойилик, мардлик ва жасорат туйгулари янада кучайиб боради. “Юртимнинг ютуғи, бойликлари меники, камчиликларни эса бошқалар тұғриласин” – деб үйловчы фуқаролар миллий истиқбол мағкурасиғояларига, Ватан тақдирига бегона, эл-юрти корига ярамайдыган кимсалардир.

МИЛЛИЙ ИСТИҚБОЛ МАФКУРАСИННИНГ ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ

Миллий истиқбол мағкурасининг тарихий илдизлари – халқимизнинг мозий синовларидан ўтиб келаётгандың бой маданий дағдарынан, маңнавий мероси, миллий қадриятлари, урғодат дағдарынан, құшиқлари, байрам дағдарынан, маросимларидаги озодлик, әркінлик учун кураш рухи, ота-боболаримизнинг мустақиллік ийдіда күрсатғандың жасорати, бунёдкорлық ишлери ҳамда уларни амалға оширишда маңнавий рух берген тафаккур тарздың намоён бўлади. У асрлар мобайнида йиллар синовига дош берабер, сайқалланып, таомиллашиб келган. Бу тафаккурнинг марказида Яратганинг энг улуғ мўъжизаси бўлмиш инсоннинг улуғлиги да мўътабарлиги гояси ётади. Бинобарин, у қадрланиши, эъзозланиши лозим. Чунки, мамлакатнинг ҳаёти, фаровонлиги, ана шу меҳнаткаш инсонларнинг меҳнатига, фаолиятига боғлиқ. Шу туфайли ҳам Шарқда комил инсон гояси қадимдан буюк орзу бўлиб, дошишманларимиз ҳаёлинини банд этиб келган. Инсоннинг азизлиги унга ўз хатти-ҳаракатларини ўзи мустақил идора этишига имконият берувчи ақл-заковат ато этилгани билан боғлиқдир. Яъни, инсон ўз ақл-идроқи ёрдамида оламни гуллатиб-яшнатади. Аммо бу ақл-идроқда нафақат яшнатувчи, балки вайрон этувчи куч ҳам мавжуд. Ҳаётда эзгулик ҳукмрон бўлиши учун ақл яхшиликка, адолатга хизмат қилиши зарур. Бунинг учун эса у соғлом маңнавият измида бўлиши лозим. Шу туфайли ота-боболаримиз ақл-идроқни ёвузлик қўлига тутқазмас-

ликка ҳаракат қилғанлар, уни маънавият, иймон-эътиқод, инсоф ва диёнат билан бошқаришга алоҳида эътибор берганлар. Бу тамойил халқимиз руҳини, даҳосини акс эттирувчи ўлмас қадриятлар билан узвий боғлиқдир. Хусусан, буюк аждодимиз, соҳибқирон Амир Темурнинг соғлом маънавият маҳсули бўлган “Куч – адолатдадир” деган шиори миллий гоянинг таркибий қисмига айланиб кетган, мамлакат бирлигини таъминлаш, марказлашган давлат барпо этишда, айниқса уни одиллик билан бошқаришда маънавий-мафкуравий асос бўлиб хизмат қилган. Шу боис Темур салтанатида илм-маърифат юксак қадрланган, инсоннинг шаъни, орномуси эъзозланган, инсон ва унинг мол-мулки давлат муҳофазасига олинган, қароқчилик, ўғриликка кескин барҳам берилган эди. Соҳибқирон бобомизнинг: “Менинг салтанатимнинг у четидан бу четига, бошида олтин тўлдирилган лагани ёш бола кўтариб ўтса ҳам, унинг мулкига ҳеч кимса дахл эта олмайди” деган сўзлари ҳаётий ҳақиқат эди.

Ёки аёлларнинг оғир жисмоний ишлардан озод қилинганига эътибор беринг. Айтайлик; ёрдамчиси йўқ бирон аёл сув оладиган чеҳакни дарвоза ташқарисига чиқариб қўйса, шу жойдан ўтган мўмин-мусулмонлар чеҳакни олиб, унга сув тўлдириб шу жойга қўйиб кетишар эди. Дўконларга савдогарлар умуман қулф осиш масди. Буларнинг ҳаммаси ўша замонда ҳаёт иймон ва эътиқод, инсоф ва диёнат талаблари билан бошқарилганини, одамлар ана шу юксак туйғулар билан яшаганини кўрсатади. Мўмин-мусулмонлар шундай турмуш тарзига одатланишган, ўрганишган эди. Улар ўзлари оч қолишиша ҳам ўзганинг мулкига қўл теккизмасди. Бу халқнинг менталитетига сингиб кетган эди.

Тоталитар тузум шароитида эса инсон сунъий равишида мулкдан бегоналаштирилди. Одамлар онгига, мулк эгаларига нафрат туйғуси мажбуран сингдирилди. Бу ўзгалар мулкига кўз олайтириш, ҳатто тажовуз қилиш учун йўл очди. Одамлар бирорнинг ҳақидан ҳазар қилмайдиган,

Ўғирлик ва талончиликдан жирканмайдиган ҳолатта келиб қолди. Жамиятда маънавий қашшоқлик муҳити пайдо бўлди. Шу сабабли ҳам тарихий хотирани уйғотиш асосида ўзликни англаш бугунги кундаги муҳим мафкуравий вазифадир. Демак, *миллий истиқлол мафқурасининг маъно-мазмунини белгилайдиган энг муҳим омиллардан бири — бу ҳалқимизнинг қадимий ва бой тарихидир*. Чунки тарих — буюк мураббий. У инсонга ибратли хуносалар беригина қолмасдан, баъзан аччиқ сабоқларни ҳам тан олишга ундаиди. Тарихга берилган холис баҳо мафқуранинг ҳаётийлиги ва таъсирчанлигига асос бўлади.

Бундан неча асрлар аввал яратилиб, ҳозирга қадар юртимиз кўркига-кўрк бағишлиб келаётган қадимий обидалар, осори атиқалар ҳалқимизнинг юксак салоҳияти, куч-қудрати, бунёдкорлик анъаналаридан далолат бўлибгина қолмоқда. Улар Ватанимизнинг шонли тарихи тўғрисида яққол тасаввур ва тушунчалар беради, шу муқаддас диёрда яшайдиган ҳар бир инсон қалбида гуур-ифтихор туйгуларини уйғотади. “*Бугун бизнинг олдимиизда шундай тарихий имконият пайдо бўлдики, — деб ёзади Ислом Каримов, — биз босиб ўтгани йўлимиэни танқидий баҳолаб, миллий давлатчилигимиз негизларини аниқлаб, буюк маданиятимиз томирларига, қадимий меросимиз илдизларига қайтиб, ўтмишишимиздаги бой анъаналарни янги жамият қурилишига тадбиқ этмоғимиз керак*”¹. Бу вазифа эса тарихий хотирани тиклаш эвазига амалга ошади.

Ҳақиқатан ҳам, миллатимизнинг ўзига хос шарқона турмуш тарзи, тафаккури ва дунёқараши, ҳаётга, воқе-ликка муносабатини ифода этувчи ҳалқ оғзаки ижоди намуналари, “Алномиш”, “Шашмақом” каби дурдана асарлар, асрий идеалларни ўзида ифода этган миллий қаҳрамонларнинг ибратли ҳаёти ҳам миллий мафқураниз озиқланадиган манбалардандир. Ҳалқимизнинг эр-

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил, 23 февраль.

так ва масалларида, ривоят ва афсоналарида эзгулик, адолат, тенглик, инсоний меҳр-муҳаббат тараннум этилган. Уларда Ватаннинг муқаддаслиги, инсоннинг азизлиги, илмнинг қадрлилиги тарғиб этилган. Ҳамиша ёмонлик устидан яхшилик, ёвузлик устидан эзгулик ғолиб чиқиши ва ёвуз кучларга қарши курашда ҳалоллик, ҳақгўйлик, одамгарчилик, тантилик, меҳр-оқибат каби олижаноб фазилатлар маънавий-руҳий таянч бўлиши асослаб берилган. “Алпомиш”да инсон шаъни, йигитлик орияти ҳимоя қилинса, “Шашмақом”да ҳалқнинг асрий орзу-умидлари юксак бадиий дид билан куйга солинган. Спитамен, Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур каби миллий қаҳрамонларимизнинг Ватан тақдиди учун олиб борган қаҳрамонона курашлари, она-Ватан озодлиги йўлида кўрсатган жасоратлари ҳар биримизда чексиз фаҳр ва фуур ҳиссини уйғотади.

Инсон шаъни, аввало, ўзини ҳимоя қилиш, ўз қадрини билишдан бошланади. Шу маънода, ҳалқнинг ўзини қадрлай билиши ғоят муҳимдир. Чунки “ўзини қадрлайдиган ҳалқ ҳеч қачон тақдирини бировга боғлаб қўймайди”¹. Ўз қадрини билган одам Ватанига хиёнат қилмайди. Унинг қалбида эл-юртига хиёнат қилувчи ориятсиз кимсаларга нисбатан чексиз нафрат яшайди. “Одамларимиз, жамиятимиз мафкурасида Ватан, юрт ғояси устувор бўлмоғи керак, – деб ёзади Ислом Каримов, – Миллий фуур, миллий ифтихор ҳар қандай ишимизнинг пойдевори бўлмоғи керак. Бу муқаддас ғоялар, миллати ва эътиқодидан қатъий назар, шу юртда, шу заминда яшаётган ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаронинг ҳаётига, онгига сингмоғи, ҳар биримиз учун энг катта таянчга, энг катта ишончга, борингки, ҳақиқий иймонга айланиши керак”².

¹ Каримов И.А. Мақсадимиз – тинчлик, барқарорлик, ҳамкорлик. Ўзбекистон телевидениеси мұхбирининг саволларига жавоблар. 1995 йил, 27 октябрь.

² Каримов И.А. Биз қуриш, яратиш йўлидан бораверамиз. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг учинчи сессиясида сўзланган нутқ. 1995 йил 30 август. 4-жилд, 13-бет.

Мухтасар қилиб айтганда, миллий мафкурамизнинг тарихий илдизлари деганда аждодларимизнинг ибратли ҳаёт йўли, тафаккур тарзи, амалий фаолияти, бунёдкорлик ишлари, энг яхши урф-одатлари, анъаналяри, қадриятлари, мустаҳкам иймон-эътиқоди фуқароларимиз учун намуна бўлиши, хато, камчилик нуқсонлардан эса тўғри хулоса ва сабоқлар чиқариш учун асос бўлади.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИННИГ ФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИ

Мафкурамизнинг фалсафий негизларини, аввало, ижтимоий тафаккурнинг мумтоз намуналари бўлган дунёвий, диний, афсонавий қарашлар, дунё фалсафаси дурдоналари белгилайди. Қадимги юонон файласуфи Гераклит ўзининг Шарқда ўтган ғоявий устозларини, “Авесто”дек муқаддас китобда битилган фалсафий фикрларни назарда тутиб, юртимизга “фалсафий тафаккур бешиги” деб таъриф берган эди.

“Авесто”да ифодаланган фалсафий тамойиллар ва миллий ғоялар, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш, олам ва одамнинг яралиши, инсон ва унинг камолоти ҳақидаги диний ва илмий қарашлар, поклик, ҳалоллик, мардлик каби комил инсон сифатлари бутунги дунёқараш шакланишига самарали таъсир ўtkазади.

Буюк донишманд аждодларимизнинг озодлик тўғрисидаги ғоялари, бу борада ниҳоятда муҳим аҳамиятга молик. Айниқса, ўнлик саноқ системасини бутун инсоният учун энг қулай бўлган ҳисоблаш тизимига айлантирган, инсониятга “Алгебра” фанини ҳадя этган, алгоритмик кетма-кетлик услуби ҳақидаги илк ғояни кашф қилган Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмийнинг дунёвий кашфиётлари, табиатшуносликка оид бир қатор фанларни кашф этиб, том маънода Шарқ натурфалсафасининг отаси бўлган, Абу Райхон Берунийнинг иж-

тимоий-ахлоқий қараашлари бугунги кун учун ҳам мұхим. Фалсафа тарихи, мантиқ, мусиқашунослик, ахлоқ сингари соҳалардан ташқари, социологияга оид илк фалсафий системани ишлаб чиққан Абу Наср Форобийнинг адолатли жамият ҳақидағи қараашларининг ўз ўрни бор. Нафакат медицина фанининг асосчиларидан, балки мантиқ илміда ҳам мутафаккирлардан бири бўлган рационализм ва иррационализмни синтез қилиш асосида инсон руҳиятини нигилистик инқизордан асрар қолган, XX аср ғарб файласуфлари, экзистенциалистлари томонидан ғарбий Европани маънавий тушкунликдан кутқарилишида асос бўлган ана шу ғоя асосчи – Абу Али ибн Синонинг дуализм таълимоти ҳам бунда ўз ўрнига эга. Мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг комил инсон ҳақидағи фалсафий мушоҳадалари, Бобур ва Машраб, Бедил ва Дониш ҳамда асrimiz бошидаги маърифатпарвар зиёлиларнинг фаолияти ҳам миллий ғоя ва истиқдол мафкурасининг теран томирларидир.

Миллий истиқдол мафкурасининг фалсафаси, унинг маъно-мазмуни, асосий ғоя ва тамойиллари миллий давлатчилигимизни қайта тиклаб, жамиятимизнинг тараққиёт йўлини назарий ва амалий жиҳатдан белгилаб берган Президентимиз Ислом Каримов асарларида чукур ифода этилган. Бу асарларда мамлакатнинг ривожланиш йўли, унинг ўзига хос хусусиятлари, олдимизга қўйилган улуғвор вазифаларни амалга ошириш имкониятлари кўрсатиб берилган.

Миллий истиқдол мафкурасининг фалсафий асоси умуминсониятнинг бой тарихий ўтмишига, шунингдек, қадимги Шарқ, Юнон, Рим ва бошқа фалсафа мактабларининг меросига ҳам таянади. Хусусан Суқрот, Платон, Аристотель сингари мутафаккирларнинг асрлар давомида ўз қадр-қимматини йўқотмай келаётган доно фикрлари, жаҳон фалсафасининг ўрта асрлар ва ҳозирги замон намояндларининг қараашлари ҳам миллий истиқдол мафкураси тамойилларини асослаш ва бойи-

тиш, уларга ҳаётий рух бағишаңда мұхим ақамият касб этади. Конфуцийнинг фалсафий ҳикматлари, Платоннинг “ғоялар дунёси ва соялар дунёси” түғрисидаги таълимоти, Гегель диалектикаси, гуманистик замона-вий фалсафий оқимларда илгари сурилаётган ғоялар ҳам миллий истиқол мағкурасининг умуминсоний асосларидир.

Үтмиш фалсафаси ғоялари ва тарих сабоқлари мағкурамизнинг маъно-мазмунини белгилашда мұхим омил бўлиб хизмат қиласди. Бу мағкура ҳалқимизнинг ўзига хос турмуш тарзи, тафаккури ва дунёқарashi акс этган эртак ва афсоналардан, миллий қаҳрамонларининг ҳаёти ва фаолиятидаги ибратли мисоллардан озиқланади. Миллий истиқол мағкураси шаклланишида “Авесто”, “Куръон” ва “Ҳадис”ларда зикр этилган ҳикматлар, дунёвий ва диний қарашлар, ҳалқимизнинг озодлик, комил инсон түғрисидаги ғоялари мұхим ақамият касб этади.

Миллий истиқол ғоясининг асослари, тамойил ва йўналишларини яхши билиб олиш учун юқорида номлари зикр этилган алломаларнинг асарлари, миллий ва умуминсоний маданий мерос намуналарини чуқур ўрганиш бу борадаги асосий вазифа бўлиб қолмоқда.

ФОЙДАЛАНИШ УЧУН ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.
2. Куръони Карим. Тошкент, “Чўлпон” нашриёти, 1993 йил.
3. *Имом Бухорий*. “Ҳадис”. 4 жилдлик. Тошкент, Қомуслар Бош таҳририяти, 1992 йил.
4. *Имом Термизий*. “Саҳиҳи Термизий”. Тошкент, Қомуслар Бош таҳририяти, 1993 йил.
5. *Абу Наср Форобий*. “Фозил одамлар шахри”. Тошкент, Faфур Fулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1993 йил.
6. *Абу Раҳмон Беруний*. “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар”. Тошкент, 1968 йил.
7. *Амир Темур*. “Темур тузуклари”. Тошкент, Faфур Fулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1996 йил.
8. *Мирзо Улуғбек*. “Тўрт улус тарихи”. Тошкент, 1996 йил.
9. *Алишер Навоий*. “Маҳбуб ул-қуулуб”. Тошкент, 1987 йил.
10. *Низомиддин Шомий*. “Зафарнома”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
11. *Захрииддин Муҳаммад Бобур*. “Бобурнома”. Тошкент, “Чўлпон” нашриёти, 1989 йил.
12. *Абдулла Авлоний*. “Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1994 йил.
13. *Маҳмудхўжа Беҳбудий*. Танланған асарлар. Тошкент, “Маънавият” нашриёти, 2000 йил.
14. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёsat, мағкура”, 1-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
15. *Ислом Каримов*. “Биздан озод ва обод Ватан қолсин”, 2-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
16. *Ислом Каримов*. “Ватан саждагоҳ каби муқаддасdir” 3-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
17. *Ислом Каримов*. “Бунёдкорлик йўлидан”, 4-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
18. *Ислом Каримов*. “Янгича фикрлаш ва ышлаш – давр талаби”, 5-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1997 йил.
19. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсиз-

ликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1997 йил.

20. *Ислом Каримов*. “Маънавий юксалиш йўлида”, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.

21. *Ислом Каримов*. “Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин”, “Тафаккур” журнали бош муҳаррири саволларига жавоблар. 1998 йил, 2-сон.

22. *Ислом Каримов*. “Тарихий хотирасиз келажак йўқ”, “Мулоқот” журнали, 1998 йил, 5-сон.

23. *Ислом Каримов*. “Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида”. 6-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.

24. *Ислом Каримов*. “Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курамиз”. 7-жилд. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

25. *Ислом Каримов*. “Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз”. 8-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 2000 йил.

26. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

27. *Ислом Каримов*. “Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

28. *Ислом Каримов*. “Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончdir”: “Фидокор” газетаси мухбири саволларига жавоблар. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 2000 йил.

29. Миллий истиқлолғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т., Ўзбекистон, 2001.

30. БМТнинг Инсон ҳуқуқлари декларацияси. // “Инсон ҳуқуқлари: ўқув қўлланмаси”. Тошкент, “Адолат” нашриёти. 1998 йил.

31. “Баркамол авлод орзуси”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1999 йил.

32. “Соғлом авлод – бизнинг келажагимиз”. Тошкент, Ибн Сино номидаги нашриёт, 2000 йил.

33. Ўзбекистон Республикаси. Энциклопедия. Тошкент, Қомуслар Бош таҳририяти, 1997 йил.

34. “Маънавият юлдуzlари”. Тошкент, Абдулла Қодирий номидаги нашриёт, 1999 йил.

35. “Алпомиш: Ўзбек халқ қаҳрамонлик достони”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1998 йил.

36. “Жалолиддин Мангуберди”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1999 йил.

37. “Қалтис саволларга холис жавоблар”. (Дин ва дунёвий муаммоларга доир) “Тафаккур” журнали, 1999 йил, 3-сон.

38. “Халқ, миллий мафкура ва зиёли масъулияти”, “Тафаккур” журнали, 1999 йил, 2-сон.

39. Миллий истиқлолғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (маъруза матнлари учун материаллар). – Т.“Янги аср авлоди”, 2001.

МУНДАРИЖА

Сўз боши.....	3
Миллий истиқлол мафкураси тушунчаси.....	5
Мафкура - миллий ўзликни англатувчи куч.....	12
Миллий истиқлол макурасининг асосий хусусиятлари.....	16
Миллий истиқлол мафкурасининг тарихий илдизлари.....	22
Миллий истиқлол мафкурасининг фалсафий асослари	26
Фойдаланиш учун тавсия этиладиган адабиётлар.....	29

Ижтимоий-сийёсий нашр

**МИЛЛИЙ
ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИ:
АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ, ФАЛСАФИЙ
ВА ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ**

Масъул мұхаррир *K. Назаров*

Мұхаррир *Г. Ахмедова*

Техник мұхаррир *B. Мещерякова*

Компьютер ишлари *A. Тиллахұјсаев*

Мусаҳҳих *Y. Валиев*

Босишига 22.01.2002 й. да рухсат берилди.

Бичими 60x90^{1/16}. Офсет босма.

Шартли б.т. 2,0. Нашр босма табоги 1,05.

24 қақамлы буюртма.

Жами 20000 нұсха. Баҳоси шартнома асосида.

«Ijod dunyosi» нашриёт уйи.

Тошкент, Навоий-30, 700129.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбугат
қўмитасининг Китоб-журнал фабрикасида чоп этилди.
Тошкент, Юнусобод даҳаси, Муродов қўчаси, 1.

ФАЙЛАСУФЛАР
МИЛЛИЙ ЖАМИЯТИ

